

A TORNAGÖRGŐI, EGY BAZINI ÉS EGY ISMERETLEN HÉLYRŐL SZÁRMAZÓ SÍRKÖRŐL

1. Bebek György (+1390) sírköve

A tornagörgői (Hrhov, Csehszlovákia) rk. templom hajójában, a szentély felé eső déli pillérbe falazva látható Bebek György sírköve, amelynek körirata a szakirodalomban pontatlanul szerepelt és évszámát is hibásan olvasták. [1]

anyaga: vörösmárvány
hossza: 217 cm
szélessége: 110 cm
felirattípus: minuscula

Eredetileg a templom padozatában volt. [2]

A sírkő mezőjében dombormívű ábrázolás, jobbra dőlő címerpajzsban ívesen kiszélesedő szárvégződésű kettős kereszt, amelynek felső szárából jobbra és balra hajló, három-három toll nő ki. [3] A pajzs bal felső csúcán sisaktakaróval lefedett, szembenéző csöbörsisak. A sisakdísz szembenéző, koronás női fej, két, félkörívben hajló hal között.

A belülről vésett vonalkerettel határolt, 16 cm széles keretben vésett, belülről olvasható, minusculás körirat, amely a bal felső sarokban kezdődik és a vonalkerettel határolt belső mező bal felső részén ér véget:

+ hic iacet georgius bubeek mag̃t̃ auarnicoru |
reginaliu q fecit qstruere | ecclesia btẽ ṽginis
fratrib̃ heremitis odnis sc̃i pl̃i pi | heremite i ano
dni m | c̃cclxxi

A körirat felett a szegélyre ráfut a meszelt vakolat, így több helyen a feltételezhető rövidítések nem láthatóak. A szöveg feloldása a következő:

„hic iacet Georgius Bubeek magister tavarnicorum reginalium qui fecit construere ecclesiam Beate Virginis fratribus heremitis ordinis sancti Pauli primi heremite anno domini m cccclxxi”.

Ha arról szeretnénk képet alkotni magunknak, hogy az Anjouk bárói mifajta síremléket találtak méltónak ahhoz, hogy megörökítse nem mindennapi földi létüket, mindössze két példához fordulhatunk, mert ennyi maradt ránk. Az egyik az 1397-ben meggyilkolt Csáktornyai Lackfi István nádoré (Keszthelyen), a másik kortársáé, Bebek György királynéi tárnokmesteré. Lackfi azonban mind vagyonánál, mind a Zsigmond-kor első évtizedében játszott politikai szerepénél fogva oly magasra emelkedett ki báró kortársai közül, hogy talán nem is alkalmas rá, hogy reprezentálja őket. Bebek sokkal inkább. Ő is az ország legelőkelőbb főuraihoz tartozott, de mégsem volt — mint Lackfi — a legelső köztük; és noha megérte Zsigmond trónra léptét (1387), életpályája mégis java részt az Anjou-korba esik, sírkövét pedig valószínűleg még Nagy Lajos életében, az 1380-as években bekövetkező politikai és társadalmi kataklizma előtt készítette el.

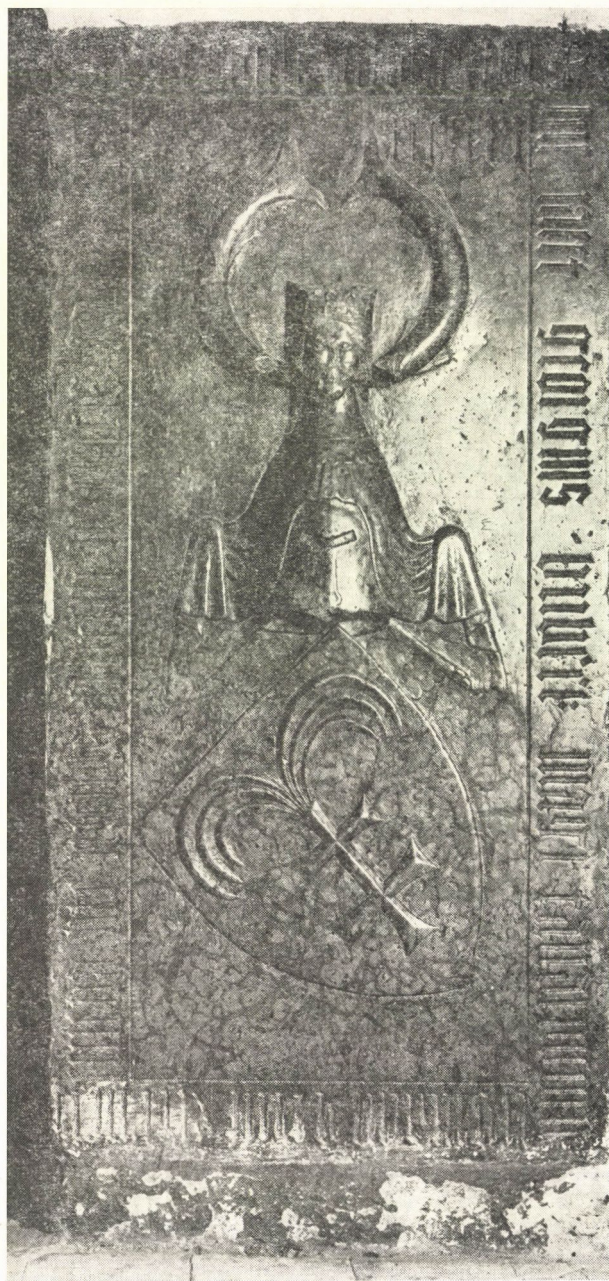
A Bebekék az előkelő Ákos-nemzetségből származtak. A nemzetiségi címerállatot, a halat a sírkövön ábrázolt címer sisakdíszén találjuk meg, két, egymással szembe forduló hal alakjában. A Bebek és Csetneki családok közös őse, Szár Detre 1243-ban kapta IV. Bélától testvéreivel együtt — akiknek egyike Ákos mester, a krónikairó volt — azt a hatalmas, akkor nagyrészt még lakatlan

területet Gömör megye északi felében, Rozsnyó körül, amely terület később a tőle származó családok főbirtoka lett. Detrének Benedek nevű fiától született unokái: Bebek Domokos mester és négy testvére 1318-ban és 1320-ban osztozott meg rajta, ekkor már 25 települést említenek itt. Domokosé lett az általa épített Kövi vár, valamint Pelsőc falu, ahonnan utódai nevezték magukat, öccseinek pedig Csetnek jutott. Tőlük származtak le az 1423-ban, ill. 1600 táján kihalt Csetneki nevű családok. [4]

Domokos mester és testvérei idejekorán Károly Róbert oldalára álltak és így megmenekültek a megtorlástól, amely a Csák Mátéhoz szegődött gömői és nógrádi nagybirtokosokra várt. Domokos fiai Nagy Lajos trónra lépte (1342) után bejutottak a királyi udvarba, ahol rövid idő alatt nagy befolyásra tettek szert: István, a legidősebb, 1369-ben országbíróként halt meg; Miklós, a legifjabb, a pataki várnagyságig vitte, Domokos nevű testvérük pedig a váradi püspöki székiig emelkedett (+1374). [5]

A második fiú, György eleinte bátyja társaként és mintegy helyetteseként működött, amint az más családokban is szokás volt. 1346–1350 között mindketten hevesi ispánok és Makovica (Sáros m.) királyi várnagyai voltak, 1351-től pedig a lipői ispánságot kormányozták, később (1357) egyúttal királyi zászlótartók is. Ekkoriban még nem bárók, csak a királyi udvar vítezei (*aule regie miles*, 1355), és természetesen állandóan viselik a nagy előkelőinek kijáró „mester” (*magister*) címet. [6] Először István emelkedett az ország bárói (*magnificus*) közé: 1359-ben a királyné tárnokmestere lett, 1360-ban pedig országbíró. Egyéb tisztségeit ekkor Györgynek adta át, aki 1361-től három évtizeden át, 1390 tavaszán bekövetkezett haláláig a királynéi tárnokmester méltóságát (*magister tavarnicorum reginalium*) viselte és ebben a minőségében a 10–15 legelőkelőbb országnagy közé számított. [7] Megmaradt egyfolytában haláláig a lipői ispánság élén is, hozzá csatolva 1371-ben a gömői és 1376 táján a turóci ispáni honort. István halálával, 1369-ben ő lett a Bebek-dinasztia feje. Az országos politikában rokonaival együtt a királyné és Garai Miklós nádor megingathatatlan párthíveként működött, bukásuk után, 1386 őszétől pedig Zsigmond mellé szegődött. Mindezért hatalmas vagyon lett a jutalma: Lajostól 1370-ben az erdélyi Almás várat kapta örökre, Zsigmondtól pedig egyebek közt Palocsa (Sáros m.) és Szádvár (Torna m.) várakat és uradalmait szerezte meg utódainak. Fiai számára nagy karriert készített elő: Imre, az idősebbik, már az ő életében, 1380-tól horvát bán volt, 1383-tól oroszországi (halicsi) vajda és 1386-tól országbíró. Ő és öccse, Detre nádor (1397–1402) később vezérei lettek a Zsigmond megbuktatására indított mozgalomnak. [8]

1371-ben, amikor gömői ispán lett, Bebek György kolostort alapított a pálos rendi remeték részére Gömör megyei birtokán, a Pelsőctől nem messze fekvő Zavozalja, más néven Gombaszög falu mellett, amely az 1320. évi birtokosztálykor apjának jutott részül. A falut rokonsága, a Csetnekiek hozzájárulásával a remetéknek ajándékozta, és valószínű, hogy az itt építendő egyházat szánta magának temetkezőhelyül és sírkövét is ekkoriban faragtatta meg. Erre mutat, hogy a kövön a szokástól eltérően nem

1. Bebek György sírköve, 1371 után, Tornagörgő
(Foto: Országos Műemléki Felügyelőség Fototár ltsz. 1792)

halálának időpontja (1390) olvasható, hanem csupán a kolostoralapítás ténye és dátuma. [9]

A sírkő azonban nem Gombaszögön, hanem a tornagörgői templomban maradt ránk. Ennek okait illetően csak feltevésekre vagyunk utalva. Görgő eredetileg nem tartozott a Bebek család birtokaihoz. A 15. században (1427) a Nyitra megyei Fedémesi Szobonya családé volt, amely föltehetően akkor jutott ehhez a távoli falujához, amikor egyik őse, Szobonya fia János mester a tornai Szádvár királyi várnagyságát viselte (1360). Később ez a falu is Szádvár uraié, a Bebeké lett, és a 16. századi dikák (1543, 1548) már Bebek Ferencet tüntetik fel birtokosaként. Nem lehetetlen tehát, hogy a sírkövet a család a 16. században szállíttatta ide a mintegy 25–30 km-re fekvő Gombaszöggről, hogy a török dúlások viharaiban az enyészettől megóvja. [10]

2. Ismeretlen sírköve (14. sz. vége — 15. sz. eleje)

Kilenc darab, a Magyar Nemzeti Múzeum kőraktárában található töredékből egy trapéz alakban végződő sírkő felső része rakható össze. [11]

anyaga: vörösmárvány
hossza: 97 cm
szélessége: 95 cm
vastagsága: 26 cm
betűmagyság: 12,5/14,5 cm [12]
felirattípus: minuscula

Származási helye ismeretlen, a leltárkönyvben régi múzeumi anyagként szerepel.

A feltételezhetően a 14. század végén, 15. század elején készült sírkő mélyített mezőjében dombornívű ábrázolás: ötágú, karéjos ágvégződésű koronából kinövő három jobbra néző, pikkelyes, csőrös fejű sárkánynyak. A koronától balra sisaktakaró végződése ismerhető fel.

A sírkő 17,5 cm széles keretén belülről olvasható, vésett, minusculás körirat részlete található:

ko · kust | er · d . . . | essaw : | q · obyt · | . . . blo · p ?
· festu · s

A köriratrészlet így oldható fel:

„. . . ko Kuster de . . . essaw qui obiit sabbato post festum s . . .”.

Az ismeretlen helységnév első betűje a töredékesség ellenére is *k*-nak határozható meg. A következő betű feltételezhetően egy összevont *rz*. [13] Így a helynevet valószínűleg „Krzessaw”-nak olvashatjuk.

A sírkő gazdáját nem sikerült azonosítanunk. Ez annál sajnálatosabb, mivel annak a kornak a forrásanyagát, amelyből a kő gyaníthatólag származik, vagyis az 1400 körüli évtizedekét, a Zsigmondkori Oklevéltár megjelent kötetéből elég jól ismerjük. Tovább lépésre akkor lesz remény, ha sikerül azonosítani a feliratnak azt a feltehetően külföldi — cseh? morva? lengyel? német? — helynevet, amely a törés miatt rosszul olvasható. Valószínű ugyanis, hogy idegen származású személyről van szó. Az ismeretlen helynéven kívül erre mutat a *Kuster* családnév (vagy ragadványnév) is, amely a középkori németiségben 'templomszolga' jelentésű, és káptalanoknál talán az örkanonok helyettesét, a *succustost* is jelölte. [14] A *Kuster* név előtt a feliratban olvasható *ko* szó töredék alkalmasint cseh vagy délszláv keresztnévre utal.

A korabeli Magyarországon egyetlen ilyen nevű családot ismerünk, ezt azonban nem könnyű a feltehetően Budán vagy környékén előkerült sírkövel kapcsolatba hozni. A család (1411: *Kusther dictus*, 1412: *Kuscher*, 1467: *Kwscher*) ugyanis Szlavóniában tűnik fel, és kezdetől fogva ott volt birtokos. Őse, a közelebről ismeretlen Péter fia Miklós mester 1359 és 1370 között kapta meg Lajos királytól a Körös megyei Szenternye (1370: *Scenherney*) birtokot néhány faluból álló uradalmával és attól kezdve innen nevezte magát. (A birtokközpont, ahol a 15. század folyamán *castellum* is épült, a családról utóbb *Kustyerove* — ma: Guscérovec — nevet kapott.) Miklós fiai: Mihály és Tamás 1397. február 27-én Körösön — tehát azon a napon és helyen, amikor és ahol Kanizsai János érsek és társai meggyilkoltatták a Zsigmonddal szembe szegülő két Lackfi Istvánt — adománylevelet kaptak Zsigmondtól, amellyel a király „az igaz nemesség címén” nekik adta Szenternyét és tartozékait, „mindazon jogokkal együtt, amelyek felségünket azokban megilletik”. Az oklevél szerint a birtokokat Lajos királytól nyerték adományba. A szokatlan megfogalmazás voltaképpen a család nemesítését mondja ki az általuk már előzőleg is birtokolt jóságokban. Ezt csak az indokolta, hogy eredetileg Magyarországon nem rendelkeztek nemesi birtokkal, tehát birtoktalan (*impossessionatus*) azaz nemtelen (*ignobilis*) családból származtak. Ez egyaránt lehetett magyar vagy idegen eredetű, de a *Kuster* név, mint láttuk, az utóbbi eshetőségre mutat. [15]

Halvány jelek arra engednek következtetni, hogy a Kusterek a nagyhatalmú Kanizsai-familiával álltak kapcsolatban. Az érsek híveiként talán érdemeket szereztek

2. Ismeretlen sírkövének töredéke, 14. szd. vége—15. szd. eleje, Magyar Nemzeti Múzeum (Foto: Varga Livia)

a Lackfiak kiirtása körül; mindenesetre tekintetbe veendő, hogy az 1397-i oklevél nem a királyi titkospecsét, hanem az érsek által őrzött nagypecsét alatt lett kiállítva. Az is lehet, hogy már a birtokszerző „Kuster” Miklós mester a Kanizsaiak híve volt. Eppen abban az időben szerezte ugyanis Szenternyét, amikor Kanizsai István volt a zágrábi püspök (1356—1375) és Szlavónia királyi helytartója (1362—1366). Mindezek azonban, hangsúlyoznunk kell, csak sejtések.

Ha azonban e sejtések igazolhatók lesznek, akkor létezik egy vékony szál, amelyen a család összeköthető Budával, a sírkő feltételezett származáshelyével. Kanizsai István ugyanis, mielőtt zágrábi püspök lett (1356), budai

prépost volt. Ez a körülmény a Kusterek eredetére nézve is megenged számos kombinációt, de további adatok felbukkanásáig, úgy hisszük, nincs értelme, hogy végig gondoljuk őket.

3. György bazini gróf (+1426) sírköve

Bazini (I.) György sírköve jelenleg a bazini (Pezinok, Bösing, Csehszlovákia) rk. templom délkeleti kápolnájának északi falában található. Ezideig csupán feliratát és évszámát közölték, de rajz vagy fénykép e színvonalas faragványról nem jelent meg.

anyaga: vörösmárvány

3. Bazini (I.) György sírköve, 1426 körül, Bazin
(Foto: Varga Livia)

hossza: 186 cm
szélessége: 103,5 cm
felirattípus: minuscula

A kő felülete kopott, eredetileg a templom padlójában lehetett.

Mélyített mezőjében dombormívű dísz, jobbra dőlő pajzsban hatágú csillag látható. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző csőrös sisak, két oldalán takaróval. A sisakdísz ugyancsak hatágú csillag, a felső ág végére forgót helyeztek.

A kereten 12,5 cm széles, mélyített sávban dombormívű, belülről olvasható, minusculás körirat, amely a jobb alsó sarokban kezdődik:

anno dni m cccc xxvi obiit | georgi? comes | inposing feia quarta ante | dorothee rvig[16]

A körirat feloldása a következő:

„anno domini m cccc xxvi obiit Georgius comes in Posing feria quarta ante Dorothee virginis”.

Bazini (I.) György abból a nevezetes családból született, amelynek tagjai a 15. század közepétől 1543-ban történt kihálásukig Szentgyörgyi és Bazini grófoknak (*comites de Sancto Georgio et de Bazyn*) nevezték magukat, és ugyanebben az időszakban az ország politikai életében is jelentékeny szerepet vittek.

Ez annak volt a következménye, hogy Bazini György azonos nevű unokaöccse, (II.) György és fiai az 1439 utáni zavaros évtizedekben valóságos kis fejedelemséget építettek ki maguknak az ország nyugati határán, Pozsony és Moson megyék területén. Családjuk azonban ezt megelőzően is az északnyugati országrész legelőkelőbb és legvagyonosabb famíliájának számított. Ősei a Hontpázmány nemzetségből származtak — ennek címeréből vették át a sajátjukba a sírkövön is látható hatágú csillagot — és vagyonukat II. András (1205—1235) báróként szereztek, javarészt királyi adományból, a pozsonyi vár egykori földjeiből. Más, hasonló eredetű vagyonokat többnyire pusztulásba sodort az államszervezetnek 1272 után bekövetkező széthullása, és rendre felmorzsolódtak a tartományúri hatalmak terjeszkedése folyamán. Északnyugaton, Csák Máté tartományában egyedül a Bazini-ösöknek jutott az a szerencse, hogy vagyonukat átmenthették a következő századba, sőt megtarthatták két várukat, Bazint és Szentgyörgyöt, amelyeket uralmuk biztosítására még a zavarok évtizedeiben emeltek. 1343-ban Sebes és Péter testvérek a kor szokása szerint felosztották a családi vagyont: Bazin vára a birokok felével Sebesnek jutott, és leszármazói Péter ágának kihaltáig (1438) Baziniaknak nevezték magukat. Bazini (I.) György Sebes unokája, Miklós fia volt.[17]

A Baziniak mentalitására hatással volt Ausztria közelsége. Vagyonánál fogva a család a magyar nemességnek ahhoz a felső rétegéhez tartozott, amelynek tagjait a 15. század elejéig szokás volt „mester”-nek (*magister*) címezni és olykor a „lovag” (*miles*) titulussal kitüntetni. Ezek a lehetőségek azonban a nyugati határvidék német műveltségű várurait úgy látszik nem elégtették ki, és társadalmi státusuk jelölésére szívesebben használták az előkelőbb német *Graf* (illetve a latin *comes*) címet. Így tettek — a Kanizsaiakkal és a Nagymartoniakkal (Fraknóiakkal) együtt — a Baziniak is. Ezért olvasható Bazini György sírkövén a *comes in Posing* név, a német *Graf zu Bösing* pontos megfelelője. „Grófi” rangjukat a magyar királyságban nem sikerült elismertetniük. Bazini Györgyöt Zsigmond kancelláriájában csak *magister*-nek titulálták, néha *miles*-nek (1409), majd *egregius*-nak (1417), ami az ekkortájt elterjedő új divat szerint a *míles*eknek kijáró címzés volt. A „gróf” szót a kancellária csupán családnevként vette figyelembe (*dictus Groff, Groph*).[18]

A nagybirtokos családok sarjainak természetes életútja az Anjouk és Zsigmond korában a királyi udvarba vezetett, ahol — miként Károly Róbert egy alkalommal (1339) kifejtette — szabadságukban állt az uralkodó színe elé járulni akár kúriájában, akár másfelé jártában, „mellette maradni és illő szolgálatokat tenni neki”. Ez persze komoly befektetést igényelt, de megtérülésére számítani lehetett, mert a nemes az udvarban kiváltságokra, birtokadományokra, előnyös házasságra tehetett szert, befolyásra, esetleg politikai karrierre is számíthatott, végső célként pedig ott lebegett előtte az ország bárói, a *magnificus*-ok közé emelkedés lehetősége mindama fényes kilátásokkal, amik ebből adódhattak.[19]

Bazini György ez utóbbit nem érte el sohasem, megmaradt élte végéig a király vitézének. Pályáját valószínűleg Zsigmond (1387—1437) uralkodása elején kezdte, és bár korántsem ismerjük életének minden mozzanatát, annyit tudunk, hogy elkísérte urát a nikápolyi hadjáratra (1396), és eleinte mellette volt uralma kritikus éveiben is, amikor koronája forgott kockán (1402). 1403-ban azonban, amikor a bárók fellázadtak Zsigmond ellen, Bazini úgy látszik túl óvatosan foglalt állást, és így a felkelés leverése után néhány évre kiesett a király kegyéből. Csak 1409 elején, az általános megbékélés óráiban jött el ismét az ő ideje is. Ekkor néhány hónapig Pozsony megye ispáni tisztét viselte, 1412-ben pedig az udvar jelentős tagjaként ő is megerősítette a lengyel királlyal kötött békét. 1413—1416 között, mialatt Zsigmond idegenben járt, az itthon maradt kormánynak volt szerényebb befolyású tagja, és az országnagyok pécsi gyűlése 1416-ban őt és testvérét, Miklóst bízta meg a kivetett rendkívüli adó Pozsony megyei behajtásával. (Írdekes, hogy ez alkalommal megadják nekik a báróknak kijáró *dominus* címet.) Röviddel ezután külföldre ment, és 1417-ben

Konstanzban találjuk a király oldalán, „udvarának vitézeként” (*aule sue miles*). 1420-ban elkísérte uralkodóját Boroszlóba és onnan a szerencsétlen végű csehországi hadjáratra, 1422-ben pedig a türnbergi birodalmi gyűlésen emlegetik a király kíséretének nevezetes tagjai között. Utolsó adatunk 1425 októberéből maradt fenn róla, amikor a pozsonyi káptalan előtt megosztzott öccsével az ősi vagyonon. Kevéssel utóbb meghalt, sírkövének tanúsága szerint 1426. január 30-án. [20]

Az 1425-ben felosztott ősi vagyon Bazini várából és mezővárosából, valamint további húsz faluból, illetve falurészből állt, összesen mintegy 800 népes jobbágytelekkel. Ehhez a hatalmas jószághoz, amely méreteiben már-már megközelítette a mágnáscsaládok némelyikének vagyonát, Bazini maga is szerzett további birtokokat Pozsony megyében, főleg a Csalóközben. 1397–1403 között három faluhoz jutott első felesége kezével, aki Stibor vajda egyik lengyel vitézének, Przedpelkónak volt a nővére. [21] A királytól két falut kapott adományban: 1417-ben Vedrődöt és 1420-ban Nagyléget, amely zálogul már 1404 óta az övé volt. 1420-ban hatalmas összegért, 10 500 aranyforintért királyi engedéllyel magához váltotta a lengyel Mosticiustól Sempte várát és uradalmát, de ezt 1424-ben vissza kellett adnia Zsigmondnak. Helyette a szlavóniai Szaplonca várát ígérte neki a király, de ígéretét, úgy tudjuk, nem váltotta be. Nem ismeretes, mi lett Bazini nagy összegű követelésének a sorsa; semmi nyoma, hogy cserébe más jószágot kapott volna érte, azt pedig, hogy Zsigmond pénzen adjon elégtételt, a királyság zilált pénzügyei aligha tették lehetővé. További kutatás talán választ tud majd adni a kérdésre. [22]

Élete utolsó évtizedében Bazini már az udvari arisztokrácia társadalmához tartozott. Jól mutatják ezt további házasságai: egy 1414-i adat szerint Lévai Cseh Péter lovászmester nővére, Anna volt a felesége, az ő halála után pedig Zsigmond egy következő lovászmesterének, Perényi Miklósnak Katalin nevű testvérét vette nőül. Mindkét sógora Zsigmondnak kedvelt bárója volt. Lévai, a sárkányrend alapító tagja később macsói bán, majd erdélyi vajda lett, Perényi pedig első főkapitánya volt a husziták ellen létrehozott Vág-menti végvárvonalnak (1421–1428). Húgáról, Bazini özvegyéről 1428-ban kelt végrendeletében emlékezett meg. [23]

Engel Pál—Lövei Pál—Varga Livia

JEGYZETEK

1 *Construere* helyett *extruere*, *pli pi* helyett *philippi*, valamint több helyen egyes betűk betoldása, mások kihagyása: *Myskovszky Viktor*: Régészeti kirándulások Tornára és Krasznahorkára. Archaeologiai Értesítő (A továbbiakban: AÉ) IX (1875) 171; *Construere* helyett *extruere*, *reginaliu* helyett *regal(ium)*, *vginis* helyett *virgin(is)*, *odnis* helyett *ord(inis)*, és további kisebb pontatlanságok: *Csoma József*: Magyar sírkövek. Bebek György sírköve. Turul VI (1888) 159–160; 1381-es évszám: Súpis pamiatok na Slovensku I. Bratislava, 1967. 451; Pamiatky — hnutel'né — II. Prešov, 1969. 281; 1421-es évszám: *Myskovszky Viktor*: A csetneki középkori műemlékek rövid ismertetése. AÉ VIII (1874) 306–307; *Henszlmann Imre*: Honi műemlékeink hivatalos osztályozása 5. AÉ Ű. f. VI (1886) 337, stb.; Bebek György halálórási évszáma hibásan: 1377; *Genthon István*, stb.: Nógrád megye műemlékei (Magyarország műemléki topográfiája III) Budapest, 1954. 278; 1381; *Dercsényi Dezső*: Nagy Lajos kora. Budapest é. n. 107.

2 *Ruehiell M.*: Bublik György síremléke Görgön. Vasárnapi Újság XIII (1866) 39.

3 A bal és jobb oldal a továbbiakban mindig heraldikai értelemben szerepel.

4 A Bebek család története nincs feldolgozva. (Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XIV. Pest-Buda, 1857–1865. I. 257–260 ma már nem használható.) A kezdetekre *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. Budapest, 1900–1901. I. 111–113, címérikre *Csoma József*: Magyar nemzetségi címerek. Budapest, 1904. 23–28.

5 Vö. *Bertényi Iván*: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Budapest, 1976. 112–113, Nagy Iván nyomán több téves adattal. (Pl. Miklós, aki 1373-ban pataki várnagy; Zichy III. 504, 512, nem azonos Detre fia Miklós, a későbbi kalocsai érsekkel, ld. *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Budapest, 1977. 36; István országbíró 1366-ban

már nem volt lipői ispán; Domokosra a helyes adatokat ld. *Bunyitay Vince*: A váradi püspökség története I–III. Nagyvárad, 1883–1884. I. 196–199.)

6 Vö. *Wertner Mór*: Adalékok a XIV. századbeli magyar világi arcontológiához. Történelmi Tár 1907. 10 (Hevesre, de az 1353-i adat helyes kelte 1347), 22 (Liptóra), 196 (Makovicára). 1349-ben a makovici alvárnagy a Bebekék sógora, Forgács Miklós: Dl. 68.890; 1357: DF 265 256; 1355: Anjoukori okmánytár VI. 316. A *magister* jelentésére ld. *Kurcz Agnes*: A magyarországi lovagi kultúra kérdései (XIII–XIV. sz.) Kandidátusi értekezés. Budapest, 1975. (Kézirat.) 80 sk.

7 Vö. *Wertner i. m.* 8 (Gömörre), 164 (a királynéi tárnokmesterekre), 172 (Turócra). Ehhez még 1359: Dl. 100.079; 1361: Károlyi I. 251. — Bebek György 1390. jan. 12. és máj. 5. között halt meg: *Mályusz Elemér*: Zsigmondkori oklevéltár. I–II. Budapest, 1951–1958. (A továbbiakban: Zs. O.) I. 1317, *Fejér X/1*. 579. Az ország-nagyk első soraiban szerepel pl. az alábbi nemzetközi szerződésekben: 1376: *Fejér IX/5*. 95; 1380: DF 258 368 = *Fejér X/5*. 377–380; 1387: Cod. dipl. Morav. XI. 383.

8 1371. febr. 10. és 1372. aug. 2. között lett gömői ispán: Dl. 5905, Dl. 96.474; 1374 után turóci ispán, vö. Dl. 6248. Birtokszerepeire *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadi korbán. 5. köt. Budapest, 1913. 296 (Almás várra); *Engel i. m.* 141 és 154 (Szádvárra és Palocsára).

9 A gombaszögi kolostorra ld. Documenta artis Paulinorum. I. Budapest, 1975. 160 sk. Ehhez fontos 1371: Dl. 5934, amely szerint Csetneki László mester és rokonai in villa *Zauzalya alio nomine Gombashegh* (!) levő öiöklött földjüket az újonnan építendő kolostornak (*claustro Beate Virginis de novo edificaturo*) ajándékozzák, mint annak kegyurai (*veri patroni*). 1320: Anjoukori okmánytár I. 544.

10 Görgöre 1427: Dl. 104.984; vö. 1360: Dl. 16.109. 1543–1548: Országos Levéltár, Magyar Kamara Archivuma, Conscriptiones portarum 46. tom., a megfelelő összeírásoknál.

11 A töredékek közül hat darabnak ugyanahhoz a sírkőhöz való tartozását az 1970-es leltározás során már felismerték. A darabok leltári számai: 70.62.1–6. c., 70.133.c., 70.151.c., valamint egy további kisebb töredéknek nincs leltári száma. A sírkőtöredék összeállításában segítségünkre volt Osgyáni Vilmos.

12 Az első számjegy egy o, e stb. betű magasságát, a második a hosszabb betűkét, pl. k jelenti.

13 A sírkövön szereplő, három egymás feletti pontból álló betűrészhez hasonló megoldással egy székesfehérvári sírkövön (*Dercsényi Dezső*: A székesfehérvári királyi bazilika. Budapest, 1943. 91. kép) találkozunk, amelynek baloldali keretreszén olvasható e · magoc · feliratrészen ugyanilyen három pont jelöli a z betűt; Így írták a z betűt Lőrinc bíró (†1387) nagyamós sírkövén a *laurencz* szó végén (OMF Tervtár ltsz. 13 649; Varsányi rajza a Rómer-hagyatékban); a sírkő jelenleg a visegrádi Mátyás Király Múzeumban található).

14 J. u. W. Grimm: Deutsches Wörterbuch. 5. Bd. Leipzig, 1873. 2880. col., s. v. Küster.

15 1411: *Thomas filius Nicolai dicti Kusther de Zent Erney*, Dl. 35.373; 1412: Levéltári Közlemények 8 (1930) 90; 1467: Dl. 17.118. — 1359-ben Szenternyének még egy másik család a birtokosa: *Smiciklas XII*. 401. 1370: *Smiciklas XIV*. 250; vö. 1373: Dl. 6144, 8289; 1377: *Smiciklas XV*. 262. — 1397: Zs.O. I. 4651. sz., Dl. 8200. A nemesítés kérdésére *Bónis György*: Hűbörök és rendiség a középkori magyar jogban. Kolozsvár, (1947). 444 sk. Hasonló, egykorú példa: *Fejér X/4*. 508.

16 A körirat *voig* részlete nyilván „virg”-nek olvasandó, a betűk hibás sorrendjét a talán betűsablont is használó kőfaragó tévedése okozhatta. Hasonló jellegű tévedésre példa Sigfrid apát pannonhalmi sírköve, amelynek mauusculus köriratában egy fordított „A” betű található.

17 A családra *Moriz Wertner*: Die Grafen von Sankt Georgen und Bösing. Wien, 1891; *Ila Bálint*: A Szentgyörgyi és Bazini grófok birtokainak kialakulása. Turul 41 (1927) 37–71, mindkettő hibás genealógiával; (1350-ig): *Karácsonyi i. m.* II. 214–219. Címereikre *Csoma*, 1904 i. m. 99.

18 1409: Zs. O. II. 6710. sz.; 1417: Dl. 12.037. A *miles* rétegre *Kurcz i. m.* 23–51, a királyi aulára 69 sk, a *magister* terminusra 80 sk.

19 1339: Dl. 87.690.

20 1397: Zs. O. I. 4815. sz.; 1402: *Fejér X/4*. 137; 1412: *Katona XII*. 95; 1413: *Wenzel*: Stibor 158; 1414: Dl. 10.241; 1416: Dl. 43.338; 1417: Dl. 12.037; 1420: Dl. 86.787, 11.006; 1422: *Eberhard Windecke*: Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmonds. Hrsg. Wilh. Altmann. Berlin, 1893. 157 (graf Jorge zu sant Jorgen); 1425: Dl. 11.718, 11.726. Pozsonyi ispánság (1409) *Engel i. m.* 183.

21 1397–1403: Zs.O. I. 4760, II. 1348, 2071, 2563. sz. Ezen kívül 1398-ban 600 aranyért megvásárolta Nádasd birtokot: Zs.O. I. 5325. sz.

22 1417: Dl. 12.037; 1420: Dl. 11.006; 1404: Zs.O. II. 3114, 3143. sz. Semptére és Szaploncára *Engel i. m.* 149, 153.

23 1414: Dl. 10.262; 1428: Dl. 39.287. Vö. *Sörös Pongrácz*: Lévai Cseh Péter. Századok 37 (1903) 824–837; Perényire *Engel i. m.* 70.